

1/2024

Kwa nini mabadiliko ya mfumo wa chakula wa mijini yanahitaji mtazamo wa ufeministi

Mifumo ya kawaida ya jamii kama fikra ya kuzingatia

Authors: Nicole Paganini, Zayaan Khan, Joanne Harding, Violet Shivutse, Caroline Peters, Nomonde Buthelezi, Lena Bassermann, Thembeke Sikobi, William Onura

Muhtasari

Tunapendekeza mtazamo wa ufeministi katika kubadilisha mifumo ya chakula ya mijini, tukisisitiza jukumu muhimu linalotekelezwa na wanawake, hasa kutoka jamii zilizotengwa, katika kusimamia migogoro na usalama wa chakula. Licha ya michango yao mikubwa, wanawake mara nyingi wanakutana na vikwazo vya kimfumo na ubaguzi katika utawala wa chakula mijini, changamoto zinazozidishwa na kufichwa kwa kazi za utunzaji katika mifumo ya chakula. Tunasisitiza umuhimu wa kujumuisha kazi za utunzaji katika usanifu wa mifumo ya chakula na kuanzisha maeneo ya ushirikiano na ushirikishwaji wa jamii. Tunahoji kuwa ripoti ya HLPE-FSN 19 juu ya “Kuimarisha mifumo ya chakula mijini na pembezoni mwa miji ili kufikia usalama wa chakula na lishe, katika muktadha wa ukuaji wa mijini na mabadiliko ya vijijini” inakosa kushughulikia kwa kina hali ya kutengwa kwa wanawake katika mifumo ya chakula mijini na isiyo rasmi na mchango wao katika mabadiliko, jambo ambalo linahitaji kujumuishwa zaidi katika mapendekezo ya sera yatakayojadiliwa wakati wa CFS 2024. Tunapendekeza kwamba maeneo ya mikutano mijini—maeneo yanayosimamiwa na jamii kwa ajili ya kushirikisha rasilimali na kufanya maamuzi—yanaweza kufanya kazi ya utunzaji isiyoonekana ionekane na kuthaminiwa zaidi. Kwa kulenga mwingiliano wa kijinsia, utunzaji, na usalama wa chakula, tunatoa wito wa mabadiliko ya kimfumo na msaada wa kimuundo kwa miradi inayoongozwa na wanawake ya jamii, ambayo ni muhimu kwa kushughulikia ukosefu wa usalama wa chakula na changamoto zinazohusiana katika muktadha wa mijini.

Wanawake wakipinga vurugu za kijinsia mitaani Cape Town. © FACT

Utangulizi

Mtazamo wa ufeministi juu ya mabadiliko ya mifumo ya chakula mijini unasisitiza umuhimu wa kushughulikia ukosefu wa usawa unaoingiliana ndani ya miji. Mtazamo wa ufeministi haukubali tu majukumu muhimu ambayo wanawake hutekeleza, hasa wale kutoka jamii zilizotengwa, katika kusimamia migogoro, lakini pia unaangazia changamoto za kimfumo wanazokumbana nazo katika miji na mifumo ya chakula ya mijini iliyoundwa chini ya kanuni za kibepari na taasubi ya kiume (Kern, 2021). Licha ya michango yao muhimu, wanawake hawa mara nyingi wanakumbana na vikwazo vikubwa na ubaguzi wanapotafuta kushiriki katika michakato ya utawala inayowaathiri moja kwa moja (Tripp, 2013). Wakati migogoro ya kimataifa – kama vile vita, mivutano ya kijiografia, mdororo wa uchumi, na mabadiliko ya tabianchi – vinaendelea kuvuruga dunia, watu wanaendelea kuathiriwa na masuala ya ndani yanayochochea umaskini na ukosefu wa usalama (OXFAM, 2023). Kuchunguza mgogoro huu kupitia mtazamo wa ufeministi kunadhihirisha jinsi mambo yanayohusiana kama vile jinsia, rangi, dini, tabaka, na eneo yanavyoathiri usalama wa chakula.

Utafiti wa Urban Food Futures unaoonyesha kwamba wanawake na jamii zilizotengwa si tu kwamba wanabeba mzigo wa mgogoro huu mwingi, bali pia wanaathirika zaidi nao (Paganini & Khan, 2023). Ukosefu wa usalama wa chakula ni mkubwa zaidi miongoni mwa wanawake. Wanawake wanahitaji kutumia mikakati mingi ya kujikimu ili kuweka chakula mezani, huku pia wakifanya kazi kama walenzi na viongozi katika jamii zao, wakifanya kazi za mbele kama walezi wa wale wanaohitaji

msaada katika jikoni za jamii, mikahawa, vibanda vya mtaani, vituo vya utunzaji, na vituo vya kukabiliana na ukatili wa kijinsia (GBV) (Paganini & Weigelt, 2023).

Muhtasari huu wa maoni unasisitiza umuhimu wa mtazamo wa ufeministi na unaoangazia mambo mbalimbali katika mabadiliko ya mifumo ya chakula mijini kabla ya Kamati ya Usalama wa Chakula Duniani (CFS) 52 mnamo Septemba 2024. Programu ya Urban Food Futures ya TMG Research ilianzisha mfululizo wa mazungumzo ya kimkakati, ikikusanya washirika katika kampeni yetu ya mabadiliko kwenye Mazungumzo ya Kikanda huko Cape Town (Februari 2024) na UNCSW huko New York (Machi 2024) ili kubadilisha mazungumzo ya CFS mwaka huu kuhusu kuimarisha mifumo ya chakula mijini.

Tunatetea:

- ▶ Kujumuisha mtazamo wa ufeministi ili kufichua ukosefu wa usawa wa kimfumo unaopuuzwa na kuanzisha mabadiliko ya haki za kijinsia katika mifumo ya chakula mijini.
- ▶ Kujumuisha na kufadhili huduma za utunzaji wa kimwili katika usanifu wa mifumo ya chakula mijini. Kujumuisha sauti za walezi katika michakato ya utawala wa chakula ili kuhakikisha michango yao inathaminiwa, kwani wana uhusiano mzuri na mitandao ya ndani, kitaifa, na kimataifa.
- ▶ Kutambua na kusaidia miradi ya ngazi za chini kama jikoni za jamii huko Cape Town na mikahawa ya jamii huko Nairobi, ambayo kwa kiasi kikubwa inaendeshwa na wanawake. Kushirikiana na serikali na kutoa msaada wa kimfumo ili kuhakikisha kuwa miradi hii inaweza kushughulikia kwa uendelevu ukosefu wa usalama wa chakula na mahitaji ya msaada wa kijamii katika mazingira yaliyoathirika na migogoro.
- ▶ Kujenga na kufadhili maeneo ya jamii yanayolenga ushirikiano wa mifumo ya chakula na kukabiliana na ukosefu wa usawa wa kimfumo. Kusaidia wanawake wanaobuni, kuunda, na kuendeleza vituo hivi kupitia rasilimali za kimfumo na kifedha.

Nakala hii inashughulikia mapendekezo yaliyotolewa katika ripoti ya HLPE 2024 “Kuimarisha mifumo ya chakula mijini na pembezoni mwa miji ili kufikia usalama wa chakula na lishe, katika muktadha wa ukuaji wa mijini na mabadiliko ya vijijini.” (FAO, 2024) Tunahoji kwamba ripoti hii ina pengo katika maeneo mawili muhimu:

- ▶ Kwanza, haishughulikii kwa kina dhana ya mwingiliano wa kijinsia kwa ujumla na kufichwa kwa wanawake katika mifumo ya chakula mijini, ambayo imejikita sana katika ukosefu wa haki wa kimfumo ndani ya jamii zetu.
- ▶ Pili, inakosa pendekezo thabiti la kutumia wanawake kama mawakala wa mabadiliko katika mifumo ya chakula kwa kuwajumuisha katika michakato ya utawala na kwa kimfumo kuunga mkono majukumu yao ya ulezi kupitia msaada wa kifedha, badala ya kuchukulia majukumu haya kuwa ya kawaida.

Swali linaibuka: Je, kazi isiyoonekana inapaswa kuonekana yenyewe au wale wenye mamlaka wanapaswa kutambua kisichoonekana na kuwezesha juhudi zao?

Muhtasari huu unianza kwa kujumlisha maarifa ya HLPE kuhusu ukosefu wa usawa wa kijinsia, ukitambua jukumu muhimu linalochezwa na makundi yaliyotengwa katika ustahimilivu wa migogoro. Kisha tunachukua mtazamo kutoka ndani hadi nje na nje hadi ndani, tukionyesha masomo ya kesi halisi mbili zinazotumia mtazamo wa ufeministi katika mabadiliko ya mifumo ya chakula mijini. Mwishowe, tunachunguza vikwazo wanavyokabiliana navyo wanawake viongozi katika utawala na kupendekeza maeneo ya mikutano mijini kama mfumo wa kinadharia na wa vitendo wa kushinda hali ya kufichwa na kufikia mabadiliko yanayoongozwa na wanawake.

Wanawake wa kujitolea wakipika katika jikoni ya jamii ya Gugulethu mjini Capetown. © Sanelisiwe Nyaba

Kwa nini tunahitaji kwenda zaidi ya mapendekezo ya HLPE

Ripoti za HLPE-FSN, kama zilivyoelekezwa na Mkutano Mkuu na Ofisi ya CFS, hutoa ushauri kwa Kamati ya Usalama wa Chakula Duniani (CFS), ambayo ni jukwaa kuu la kiserikali na la kimataifa linaloshughulikia usalama wa chakula na lishe. Ripoti hii inakusanywa na wataalamu na inajumuisha duru kadhaa za mashauriano ya wadau wengi.

Kama jukwaa la kipekee la kimataifa, CFS huwaleta pamoja serikali, asasi za kiraia, na sekta binafsi ili kukuza juhudi zilizoratibiwa katika kupambana na njaa na utapiamlo. Ingawa ripoti inatambua ukosefu wa usawa wa kijinsia, hajitotoa mikakati thabiti ya kushughulikia masuala ya kimfumo ambayo yanachangia kuendeleza hali hizi za kutokuwepo kwa usawa na haipendekezi njia wazi za kuanzisha miundo ya utawala inayoweza kusaidia mifumo ya utunzaji—mifumo ambayo imeonekana kuwa majibu ya migogoro.

Ripoti inazungumzia masuala yanayohusiana na jinsia, ikiangazia jinsi makundi yaliyo hatarini, hasa wanawake na wasichana katika maeneo ya mijini, yanavyokabiliwa na changamoto nyingi zaidi kutokana na mwingiliano wa ukuaji wa mijini, mabadiliko ya tabianchi, na migogoro, yote ambayo huvuruga minyororo ya usambazaji wa chakula na kuongeza tofauti za kiafya na lishe (HLPE, 2024, uk. 29). Inatambua jukumu muhimu la wanawake katika mifumo ya chakula mijini, hasa katika uzalishaji, usambazaji, na uuzaji, lakini inabainisha kuwa michango hii mara nyingi haithaminiwi, huku wanawake wakipata manufaa na fursa chache kuliko wenzao wa kiume (HLPE, 2024, uk. 34). Kwa mfano, katika sekta ya usindikaji wa chakula, wanawake mara nyingi hufanywa wafanye kazi za ujira mdogo na zisizo na usalama, huku wanaume wakitawala nafasi za usimamizi zenye ujira mkubwa (HLPE, 2024, uk. 42). Aidha, katika minyororo ya thamani ya jadi na uuzaji wa vyakula vya mtaani, wanawake wanabakia kutengwa kwa kiasi kikubwa kutoka kwenye michakato ya maamuzi, hupata ujira mdogo, na wako katika hatari kubwa ya unyanyasaji na ukatili (HLPE, 2024, uk. 45, uk. 49).

Ingawa HLPE inatambua vipengele vya kijinsia, tungependa kuendeleza mijadala zaidi katika CFS na kushughulikia masuala ya kina ya haki za kijinsia, hasa hitaji la kujumuisha mtazamo wa utunzaji katika utawala na utungaji sera.

Kutoka kwenye mtazamo wa ufeministi unaoangazia mwingiliano wa masuala mbalimbali, ni muhimu kwenda zaidi ya kutambua tu tofauti za kijinsia na kuelekea kushughulikia sababu kuu za ukosefu huu wa usawa, ambazo zinajumuisha kudharauliwa kwa kazi za utunzaji na mgawanyo usio sawa wa majukumu ya utunzaji pamoja na mifumo dhaifu ya kusaidia walezi, ambao mara nyingi pia ni viongozi katika jamii zao.

Mtazamo wa utunzaji utahitaji kwamba mifumo ya utawala na sera si tu itambue bali pia ijumuisha kazi za utunzaji kama sehemu kuu ya mifumo ya chakula na mipango ya mijini. Hii inahusisha kufikiria upya jinsi sera zinavyoundwa na kutekelezwa ili kuhakikisha kwamba zinaunga mkono kazi za utunzaji ambazo hazilipwi au hulipwa kidogo, ambazo kwa kiasi kikubwa zinafanywa na wanawake. Pia inamaanisha kutetea sera zinazogawanya majukumu ya utunzaji kwa usawa zaidi kati ya wanaume na wanawake, na kati ya serikali na watu binafsi.

Zaidi ya hayo, ufeministi unaoangazia mwingiliano wa masuala mbalimbali unahitaji kutambua jinsi vipengele vya kitambulisho—kama vile rangi, tabaka, na kabila—vinavyounganishwa na kuunda uzoefu tofauti wa kutengwa. Maandishi ya ripoti ya HLPE kuhusu miji yanaweza kukosolewa kwa kutozingatia kwa kina mambo haya ya mwingiliano, ambayo yanaweza kuongeza changamoto zinazokabiliwa na wanawake katika mifumo ya chakula ya mijini. Tunapendekeza kutumia umuhimu wa ripoti hiyo kuunganisha hitaji la mabadiliko katika mifumo ya chakula ya mijini kama ilivyoainishwa na HLPE 2024 na kuchanganya na uelewa wa kike unaozingatia mwingiliano wa masuala mbalimbali.

Mgogoro Uliofichwa: Mchanganyiko wa Ukosefu wa Usalama wa Chakula na Ukatili wa Jinsia

Dunia inakabiliwa na migogoro inayoongezeka, ikiwa ni pamoja na kupanda kwa bei za chakula na kupanuka kwa ukosefu wa usawa wa kiuchumi. Usawa wa kijinsia ni muhimu kwa demokrasia, lakini misingi ya demokrasia duniani kote iko hatarini kutokana na ongezeko la tofauti za kiuchumi, mgawanyiko wa kijamii na kisiasa, na kupungua kwa nafasi za kiraia. Ikiwa mwenendo wa sasa utaendelea, usawa wa kijinsia duniani unaweza usifikie mpaka karne ya 22. Kati ya mwaka wa 2019 na 2022, karibu asilimia 40 ya nchi, zenye zaidi ya wanawake na wasichana bilioni 1.1, ziliona hali ya usawa wa kijinsia ikidumaa au kushuka (Equal Measure, 2024). Tukitazama kwa undani kutoka kwenye mjadala wa kimataifa uliosababishwa na ripoti ya HLPE kwenye CFS 2024 hadi kwenye muktadha wa maeneo ya Nairobi na Cape Town, tunatambua kipengele kilichopuuzwa mara nyingi kwenye mjadala na sera: uhusiano wa pande nyingi kati ya chakula na ukatili—kimwili, kiakili, na kimfumo. Mchanganyiko wa njaa, ukatili wa kijinsia, na kiwewe huunda mtandao mgumu unaoendeleza ukosefu wa usawa wa kimfumo na kuficha mateso ya jamii zilizotengwa. Uzoefu wa wanawake wa ukosefu wa usalama wa chakula umeunganishwa na ukatili wa kijinsia, ambao umeongezeka zaidi kutokana na migogoro kama vile janga la COVID-19, mgogoro wa nishati huko Cape Town, au kufurushwa kwa makazi huko Nairobi, hali ambayo imewalazimisha wanawake katika hali za hatari.

Wanawake na wasichana mara nyingi hutegemea kiuchumi wanafamilia wa kiume, hali inayoongeza hali ya nguvu zisizo sawa hasa wakati wanaume wanadhibiti rasilimali kama vile chakula na pesa. Wanawake wanakuwa na nguvu ndogo ya kujadiliana na wanaweza kushurutishwa au kunyanyaswa iwapo wanapinga mgawanyo wa rasilimali. Kama ilivyoelezwa kwenye nakala hii, wanawake mara nyingi hubeba jukumu kubwa la kiutamaduni la kusimamia chakula na rasilimali za kaya. Kukatishwa tamaa kwa wanawake kutotekeleza jukumu hili kunaweza kusababisha lawama na kuzidishwa na vurugu. Msongo wa mawazo katika kaya zinazokosa chakula unaweza kuchangia wanaume kutumia hasira zao vibaya kwa wanawake na watoto nyumbani (Duhaney, 2021; Goodman et al., 2009). Hii ni dhahiri hasa katika jamii zenye taasubi ya kiume.

Uchambuzi wa hali uliofanywa na Social Change Assistance Trust (SCAT) katika Jimbo la Northern Cape, Afrika Kusini, umeonyesha kwamba wanawake na hasa wasichana wanaweza kushurutishwa katika ngono ya malipo au mahusiano mengine ya unyonyaji ili kupata chakula au pesa. Hili linaonekana katika maeneo yenye wanaume wenye pesa au walio na mamlaka. Ukosefu wa chakula unaweza kuwasukuma familia kuhamia kutafuta hali bora ya maisha. Hii ni dhahiri kama matokeo ya mabadiliko ya tabianchi ambayo yameathiri uwezo wa jamii za vijijini kujikimu kwa ardhi yao. Kukosa uzoefu wa kuishi mijini huwafanya wanawake na wasichana kuwa katika hatari ya unyanyasaji na usafirishaji haramu.

Matokeo ya uchunguzi uliofanywa na TMG na FACT yanaonyesha kwamba ukilinganisha data juu ya ukatili wa kijinsia na ukosefu wa usalama wa chakula, uhusiano wazi ulijitokeza: watu wanaokabiliwa na ukosefu wa chakula walikuwa na uwezekano mkubwa wa kukutana na ukatili wa kijinsia kuliko wale walio na usalama wa chakula. Mnamo Septemba 2023, asilimia 61.34 ya wahojiwa waliokiri kukumbwa na aina yoyote ya ukatili wa kijinsia walitoka katika kaya zilizo na ukosefu mkubwa wa chakula, idadi hii ilipanda hadi asilimia 68.6 ifikapo Januari 2024. Kadiri ukosefu wa chakula unavyozidi kuwa mbaya, ndivyo uwezekano wa ukatili wa kijinsia unavyoongezeka. Iwapo theluthi mbili ya kaya zilikuwa na ukosefu wa chakula mwaka wa 2023, uhusiano huu unaonyesha mgogoro wa dharura.

Hofu ya kupoteza chakula na utegemezi kwa wanaume inaweza kuwa kikwazo kwa wanawake wanaotafuta msaada. Hii ina maana kwamba takwimu za GBV hazitoi uwakilishi wa kweli wa hali halisi. Hii pia ni dhahiri hasa katika maeneo yenye huduma chache au zisizoweza kufikiwa. Huduma zinazojibu GBV mara nyingi huendeshwa na wanawake ambao wamepitia vurugu wao wenyewe. Ingawa hii inamaanisha wanafahamu vyema masuala hayo, inaweza kuathiri hali yao ya kiwewe. Kazi yao mara nyingi haionekani na haitambuliwi, na wanafanya kazi hii bila ufadhili wa kutosha na msaada.

Jikoni za Jamii huko Cape Town

Mojawapo ya mifano ya jinsi wanawake wanavyobeba kazi za utunzaji bila malipo ili kupunguza athari za migogoro ni jikoni za jamii huko Cape Town. Katika pembezoni mwa jiji, migogoro ya kimataifa—kama vile COVID-19, kupanda kwa bei za chakula, na mabadiliko ya tabianchi—inaendelea kuathiri jamii zilizo pembezoni mwa jamii, kwa maana ya eneo na hali ya kiuchumi. Mbali na hayo, kuna migogoro mingine maalum kwa Afrika Kusini, ikiwa ni pamoja na viwango vya juu vya ukosefu wa ajira, ukatili wa kijinsia, maandamano, na kukatika kwa umeme. Migogoro hii inazidisha ukosefu wa chakula au inazidishwa na ukosefu wa chakula, na inahusiana kwa kiasi kikubwa. Kuna uhusiano wa pande mbili kati ya ukatili wa kijinsia na ukosefu wa chakula. Maandamano kama yale ya sekta ya teksi nchini Afrika Kusini huvuruga minyororo ya usambazaji wa chakula na kufanya iwe vigumu chakula kuwafikia jamii zilizo hatarini zaidi, huku kukatika kwa umeme kubadilisha tabia za ununuzi na mlo wa watu binafsi na kaya, hasa kwa kaya zisizoweza kujikinga dhidi ya athari za kukatika kwa umeme. Mbali na viwango vya juu vya uhalifu kitaifa, Cape Town pia inakabiliwa na viwango vya juu vya vurugu za magenge na uhalifu unaohusiana na magenge.

Jikoni nyingi za jamii zilibuka huko Cape Town kama njia ya kukabiliana na njaa na ukosefu wa chakula baada ya janga la COVID-19 (Nyaba et al., 2024). Wanatoa mlo wa moto na baridi (sandwichi) kwa wanaume, wanawake, na watoto ndani na nje ya jamii zao. Jikoni nyingi hutoa angalau mlo mmoja kwa siku, na baadhi hutoa mlo kuanzia Jumatatu hadi Ijumaa, zikiwa na uwezo wa kuhudumia maelfu ya mlo kwa siku. Baadhi ya jikoni hufanya kazi katika jamii zao kama wajibu wa kwanza kwa waathirika wa ukatili wa kijinsia, kutoa makazi na kushiriki katika programu nyingine za mafunzo na uhamasishaji. Jikoni za jamii hujaza mapengo yaliyowachwa na serikali kwa kufanya kazi muhimu ya utunzaji kupitia mifumo isiyo rasmi ya usalama kwa kutoa chakula, elimu, huduma za utunzaji wa watoto, na makazi kwa wanaohitaji. Hata hivyo, kazi hii haikosi changamoto. Moja ya changamoto kuu zinazokabili jikoni hizi ni rasilimali chache na zinazopungua za kifedha, hali ambayo husababisha kujitolea kufanya kazi bila malipo. Changamoto nyingine ni ukosefu wa nafasi, kwani jikoni nyingi za jamii zinafanya kazi kutoka kwenye nyumba zao binafsi (Paganini & Weigelt, 2023).

Wanawake wa kujitolea wakipika katika jikoni ya jamii ya Bridgetown mjini Capetown. © Sanelisiwe Nyaba

Nadharia yetu ya mabadiliko ni kwamba jikoni za jamii na serikali haziwezi kufanya kazi kwa kujitenga; badala yake, ushirikiano kati ya serikali na jikoni za jamii utakuwa bora zaidi katika kupunguza njaa na ukosefu wa chakula kwani zote mbili zimekuwa zikifanya kazi kwa ufanisi hadi kufikia hatua fulani tu. Zaidi ya hayo, jikoni hizi zinafahamu kwa undani migogoro katika jamii zao, hali inayowaweka katika nafasi nzuri ya kuzishughulikia (Nyaba et al., 2024). Mfano huu unaturudisha kwenye swali kuu: Je, mzigo wa kuonekana uwe kwa wasioonekana, au wale walio na mamlaka watambue na kuunga mkono juhudi zao? Mtandao wa jikoni za jamii unaakisi hali hii, na kuibua swali la kama mtazamo unapaswa kuwa juu ya kufanya kazi yao ionekane au kuimarisha kimfumo mtandao huo ili kuunga mkono kazi muhimu ya utunzaji wanayotoa.

Tafiti mbili za masomo ya kesi halisi zilizoelezwa zilihusisha mbinu za ufeministi kwa lengo la kuvunja ukosefu wa usawa wa kimfumo ambao umejikita katika mifumo ya ukandamizaji. Katika visa vyote viwili – kuonekana kwa kazi za wanawake na mchakato wa kupata sauti ya kushughulikia changamoto hizi vilikuwa hatua za mwanzo kuelekea njia ya mabadiliko.

Mkahawa katika Mathare mjini Nairobi. © William Onura

Mkahawa ya jamii jijini Nairobi

Nairobi, mji mkuu wa Kenya, unakabiliwa na changamoto zinazohusiana, ikiwa ni pamoja na msongamano mkubwa wa magari, makazi duni, na usimamizi mbovu wa taka. Ukosefu wa ajira, hasa miongoni mwa vijana, husababisha ukosefu wa usawa wa kiuchumi na machafuko ya kijamii, na hivyo kuchangia uhalifu na ukosefu wa usalama (Omboi, 2021) Masuala ya afya ya umma yanazidishwa na uhaba wa maji na ukosefu wa chakula, huku mabadiliko ya tabianchi na kupanda kwa bei za chakula yakizidisha changamoto hizi. Maandamano ya kitaifa ya mwaka 2024 huvuruga upatikanaji wa huduma muhimu na kuongeza mvutano jijini (Accessnow, 2024), hali ambayo inasababisha ongezeko la bei za chakula. Kanuni za kitamaduni zilizojikita na tofauti za kijamii na kiuchumi zimeongeza ukatili wa kijinsia, hali inayosababisha madhara makubwa ya kimwili na kisaikolojia, hasa kwa wanawake. Uhamiaji kutoka vijijini kwenda mijini, pamoja na changamoto hizi, hasa uhaba wa makazi, umechochea ukuaji wa makazi yasiyo rasmi kama Mathare, makazi ya pili kwa ukubwa yasiyo rasmi nchini Kenya. Ufisadi na masuala ya utawala huzuia utoaji wa huduma, na hivyo kuzidisha changamoto hizi. Janga la COVID-19 liliongeza hatari katika sehemu nyingi. Vikwazo vilivyolenga kudhibiti kuenea kwa ugonjwa huo vilipelekea kufutwa kwa kazi na kufungwa kwa biashara (Dasgupta & Robinson, 2021). Huko Mathare, vikwazo hivi viliwaacha wanawake waliokuwa wakitegemea kazi za kawaida kwenye kituo cha anga cha jirani bila ajira. Aidha, umaskini na hali mbaya za maisha huchochea wasichana kuingia kwenye biashara ya ngono na wanaume wakubwa kwa ajili ya kujikimu (Kanyi, 2019) jambo ambalo huchangia mimba zisizotarajiwa na familia zinazoongozwa na wanawake. Mafuriko ya hivi karibuni

yalizidisha hali mbaya za maisha ya wakazi wa Mathare kwa kuwahamisha na kuharibu mali (Malowa, 2024; Sonntag et al., 2024).

Katika mazingira haya magumu, mikahawa ya jamii imeibuka kama chanzo muhimu cha maisha kwa wakazi wa Mathare. Inayoendeshwa hasa na wanawake, mkahawa ni biashara ndogo ya chakula isiyo rasmi inayofanya kazi ndani ya jamii. Mikahawa sio wauzaji wa chakula tu bali pia ni mifumo muhimu ya msaada wa kijamii kwa watu walio katika hatari ndani ya jamii. Wanatoa milo nafuu kwa wale ambao hawawezi kupika nyumbani kutokana na ukosefu wa fedha, ukosefu wa vifaa vya kupikia, au muda mdogo. Aidha, wanatoa mtandao wa usalama usio rasmi kwa kutoa chakula kwa mkopo na kushiriki katika shughuli za uangalizi. Mikahawa hii inapatikana karibu na barabara, maeneo ya makazi, shule na maeneo ya biashara, na hivyo inapatikana kwa watu wengi, ikiwa ni pamoja na familia zenye kipato cha chini na wanafunzi.

Umuhimu wa mikahawa ya jamii ni dhahiri zaidi wakati wa migogoro. Kwa mfano, wakati wa janga la COVID-19, mikahawa ilikuwa muhimu sio tu kama chanzo cha riziki bali pia kwa kuhakikisha kuwa watu walio katika mazingira magumu ndani ya jamii, wakiwemo watoto, walipata chakula. Pia wanatekeleza jukumu la kupunguza athari za kupanda kwa bei za chakula kwa kutoa chaguzi za milo nafuu zinazozingatia hali ya kiuchumi ya wakazi wa Mathare.

Nadharia yetu ya mabadiliko ni kwamba ikiwa wanawake wanaoendesha mikahawa ya jamii Mathare wataungwa mkono kushinda changamoto kubwa wanazokabiliana nazo, kama vile vikwazo vya kifedha, vikwazo vya kisheria, na ukosefu wa miundombinu, basi biashara hizi zitakuwa katika nafasi nzuri

zaidi ya kushughulikia ukosefu wa usalama wa chakula na kuboresha hali za kiuchumi ndani ya jamii. Kwa sasa, mikahawa hii inaendeshwa kwa faida ndogo sana, huku ikikosa upatikanaji wa mikopo kutokana na ukosefu wa dhamana. Aidha, changamoto za kisheria na za udhibiti zinakwamisha uwezo wao wa kuzingatia viwango vya kiafya na usalama, hali inayosababisha mivutano na mamlaka za utekelezaji. Masuala kama vile ukosefu wa usalama, mabadiliko ya wateja, na miundombinu duni yanazidisha matatizo haya (Ahmed et al., 2019).

Kwa kutoa utambuzi wa kitaasisi, kuboresha upatikanaji wa rasilimali za kifedha, na kuboresha miundombinu, biashara hizi zinaweza kuwezesha kuendesha shughuli zao kwa uendeleu na kwa ufanisi zaidi. Hii, kwa upande wake, itasababisha usalama mkubwa wa chakula na kuboreshwa kwa hali za maisha katika jamii ya Mathare, na hivyo kukuza maendeleo mapana ya kiuchumi na kijamii.

Kutoka kwa Walezi hadi Wabadilishaji

Ni muhimu kuleta mtazamo mpya, hasa kutoka kwa mtazamo wa ufeministi, katika mabadiliko ya mifumo ya chakula mijini na kuingiza mitazamo hii katika mijadala ya kimataifa kama ile ya UNCSW69 au CFS mwaka 2024. Kama inavyoonyeshwa na masomo ya kesi halisi mbili za Cape Town na Nairobi, wanawake wana jukumu kuu katika shughuli za utunzaji na chakula, lakini michango yao mara nyingi haithaminiwi wala kuungwa mkono.

Muktadha wa Kiafrika unaonyesha mfano wenye nguvu wa wanawake walezi kutokana na utamaduni wake wa nguvu wa msaada wa familia na jamii, ambapo wanawake kwa muda mrefu wamekuwa na jukumu kuu katika kutunza na kuongoza. Juhudi hizi zimewaleta wanawake katika nafasi za uongozi, na kuwabadilisha makundi ya walezi kuwa mawakala wenye nguvu wa mabadiliko ya kijamii. Wafanyakazi wa Afya ya Jamii wa Shibuye ni shirika la wanawake linaloongozwa na jamii ambalo kimsingi linazingatia utoaji wa huduma kwa jamii zilizothirika na migogoro ya kiafya lakini pia linashughulikia changamoto pana zaidi, ikiwa ni pamoja na uwezesaji wa wanawake, huduma za afya, usalama wa chakula, na ustahimilivu wa mabadiliko ya tabianchi. Mfano wa Shibuye unaonyesha jinsi kutambua na kuthamini kazi za utunzaji

kunaweza kusaidia kushughulikia ukosefu wa haki za kijinsia kwa kuwatambua wanawake kama walezi na viongozi katika jamii zao. Katika kaya nyingi za Kiafrika, wanawake wanawajibika kwa utoaji wa huduma muhimu, ikiwemo kulisha familia na kukidhi mahitaji ya kimsingi (Ene-Obong et al., 2017). Wanawake pia wana jukumu muhimu katika jamii zao; kwa mfano, katika makazi mengi yasiyo rasmi, wanawake wamechukua jukumu la kuendesha jikoni za jamii, programu za ustawi wa kijamii, na miradi ya ushirika. Wanatambuliwa kama viongozi katika usimamizi wa migogoro na ni muhimu katika kujenga ustahimilivu ndani ya jamii zilizotengwa, licha ya rasilimali chache wanazomiliki. Viongozi hawa wa ngazi za ndani mara nyingi wana uhusiano na mitandao ya kitaifa na kote barani. Zaidi ya hayo, uongozi wa wanawake wa Kiafrika katika asasi za kiraia pia unapanuka hadi katika ushawishi wa sera. Mitandao kama Tume ya Huairou au FEMNET (Mtandao wa Maendeleo na Mawasiliano wa Wanawake wa Afrika) na mashirika mengine ya kanda hutetea haki za wanawake kote katika mifumo ya Umoja wa Afrika (AU) na huathiri maamuzi ya sera za kitaifa. Wamesukuma mbele masuala ya uwakilishi wa kijinsia katika siasa, utekelezaji wa Itifaki ya Maputo juu ya haki za wanawake, na miundo bora ya utawala inayojumuisha sauti za wanawake katika mchakato wa maamuzi. Itifaki ya Maputo, inayojulikana rasmi kama Itifaki ya Mkataba wa Afrika kuhusu Haki za Binadamu na Watu juu ya Haki za Wanawake barani Afrika, ni chombo cha kimataifa cha kisheria kilichopitishwa na Umoja wa Afrika (AU) mwaka wa 2003. Inashughulikia hasa haki za wanawake na wasichana barani Afrika na inalenga kukuza usawa wa kijinsia, kulinda haki za wanawake, na kuondoa ubaguzi na ukatili dhidi ya wanawake barani Afrika. Wakosoaji wanadai kuwa licha ya kupitishwa kwa itifaki hiyo, nchi nyingi za Afrika hazijatekeleza kwa ufanisi masharti yake.

Kuna upungufu wa nia ya kisiasa, rasilimali za kutosha, na uwezo wa kutekeleza kanuni za itifaki hiyo na kushughulikia kwa ufanisi masuala kama vile ukatili wa kijinsia, haki za uzazi, na uwezesaji wa kiuchumi wa wanawake. Kanuni za taasubi ya kiume zilizokita mizizi ndani ya mifumo ya kisiasa, pamoja na ukosefu wa mifumo ya kitaasisi inayojumuisha kazi za utunzaji katika utungaji sera, zina maana kwamba wanawake bado hawajawakilishwa vya kutosha katika nafasi rasmi za uongozi. Hata pale ambapo wanawake wanapata nafasi za ushawishi, mifumo ya utawala

iliyopo mara nyingi hupuuzia kazi za utunzaji, na kuzitambua kama suala la kijamii badala ya suala muhimu la kiuchumi na kisiasa.

Bila kuvunja kwa makusudi viziwi hivi na kuunda nafasi jumuishi zinazotambua thamani ya kazi za utunzaji, wanawake wanasalia pembezoni mwa miundo ya utawala, uongozi wao ukifunikwa na viziwi vya kimuundo. Katika ngazi ya kimataifa, kutambua walezi kunahitaji mabadiliko katika jinsi wanavyochukuliwa. Walezi, hasa wanawake, mara nyingi huonekana kama walengwa wa msaada, si kama wachangiaji wakuu wa suluhisho.

Ili kubadilisha hali hii, mjadala ya kimataifa inapaswa kuwajumuisha walezi kama washiriki hai katika kuunda programu na sera za utunzaji. Mfano mmoja wa hili ni jinsi Mtandao wa Kimataifa ya Utunzaji ilivyoleta mtazamo wa walezi wanawake hasa kama wachangiaji muhimu katika UNCSW 2024. Licha ya michango muhimu ya walezi wanawake kwa ustawi wa jamii, mara chache sana wanakaribishwa kwenye nafasi ambapo sera zinazoathiri kazi yao zinatengenezwa. Uonekano huu mdogo katika michakato ya maamuzi si tu kielelezo cha ubaguzi wa kijamii bali ni suala la kimfumo linalozuia uwezo wao wa uongozi kuzuliwa katika nafasi zisizo rasmi, mara nyingi zisizothaminiwa. Hata pale ambapo wanawake wanachukua nafasi za uongozi katika mashirika ya kijamii au asasi za kiraia, mara nyingi wanakumbana na viziwi wanapojaribu kushawishi miundo ya juu ya utawala. Matokeo yake katika ngazi za mitaa, mkoa, na kitaifa ni mfumo wa utawala unaopuza maarifa na uzoefu wa wale wanaohusika kwa undani na kuendeleza mitandao ya kijamii ya utunzaji, majibu ya migogoro, na ujenzi wa jamii.

Kuelekea Maeneo ya Mikutano Mijini

Ili kutoa mawazo kwa muhtasari huu, tunarudi kwenye swali la kama wale ambao mara nyingi hupuuzwa wanapaswa kujitahidi kuonekana, au kama ni jukumu la wale walio na mamlaka kutambua uwepo wao na kuunga mkono juhudi zao. Tunatambulisha dhana ya “maeneo ya mikutano mijini” hapa kama njia ya kufikiria upya jinsi kazi za utunzaji zinavyofanya kazi katika mifumo ya chakula mijini. “Maeneo ya mikutano mijini” inatarajiwa kama maeneo ambapo wanajamii wanasimamia rasilimali kwa pamoja, kufanya maamuzi, na kusaidiana, ikionyesha kazi za utunzaji ambazo mara nyingi hupuuzwa lakini ni muhimu kwa mifumo ya chakula ya mijini – kuanzia kilimo cha mijini, jikoni za jamii, uzaji usio rasmi, mikahawa, hadi utoaji wa chakula kwenye kaya.

Kwa hivyo, maeneo ya mikutano mijini hutoa mfumo wa kinadharia na mchango wetu kwa mjadala wa kufanya kazi za utunzaji zinazofanywa na wanawake zionekane zaidi, kuthaminiwa, na kuungwa mkono kimfumo. Aidha, mjadala wa maeneo ya mikutano mijini unatoa njia ya kushughulikia ukosefu wa usawa wa kimfumo uliowekwa ndani ya mifumo ya chakula ya mijini. Kama dhana, mikutano kwa ujumla zinapinga miundo ya kibepari na ya taasubi ya kiume, zikitegemea badala yake mbinu inayozingatia jamii na usawa katika usimamizi wa rasilimali (Ostrom, 1990).

Utafiti wa Silvia Federici juu ya mtazamo wa ufeministi wa mikutano (2018) unaangazia kazi za utunzaji zisizothaminiwa na hitaji la kutambua na kugawa upya kazi hii.

Vikundi vya kupikia jamii vinavyoongoza kampeni dhidi ya unyanyasaji wa kijinsia huko Cape Town. © Callas Foundation

Kujumuisha mawazo ya Federici kunaweza kuimarisha mjadala juu ya jinsi kazi za utunzaji katika mifumo ya chakula mijini mara nyingi hufichwa na kutopewa thamani, na jinsi kufikiria upya mifumo hii kupitia mtazamo wa mikutano kunaweza kushughulikia masuala haya.

Federici (2018) anahoji kwamba miradi ya chakula inayoendeshwa na jamii, au maeneo ya mikutano mijini kama jikoni za jamii na vituo vya utunzaji, sio tu kuhakikisha kuwa wanajamii wanapata chakula bora na chenye lishe kwa heshima, bali pia kuwawezesha wanajamii kufanya maamuzi ya pamoja kuhusu jinsi chakula hiki kinavyozalishwa, kupatikana, kuandaliwa, kushirikiwa, na hatimaye kutupwa. Wanajamii wanadhibiti michakato ya uzalishaji na usambazaji wa chakula, badala ya kuwa wapokeaji wa misaada bila hiari (Federici, 2018). Hivyo, jikoni za jamii na mikahawa ni maeneo ambapo dhana ya chakula kama mikutano inakuwa halisi, si tu kama rasilimali bali pia kama mfumo wa utawala wa mikutano. Katika nadharia ya mabadiliko ya programu ya Urban Food Futures, tunatazama maeneo ya mikutano mijini si kama vituo vya kudumu bali kama maeneo na mitandao ya kijamii inayopita katika michakato ya kubadilika, kubadilisha, na kukabiliana. Mikutano haimaanishi tu aina ya rasilimali, bali pia jinsi inavyosimamiwa kupitia “mikutano”, mchakato ambapo jamii huanzisha sheria na taasisi zao wenyewe kutumia na kusimamia rasilimali za pamoja na kugawana kwa usawa manufaa yanayotokana na rasilimali hizo pamoja na majukumu yanayohusiana na kuzilinda na kuzitunza (Vivero Pol, 2013).

Maeneo ya mikutano mijini mara nyingi huundwa na kuungwa mkono na watu ambao wamekosa rasilimali muhimu na wanaamua kuzitafuta kwa pamoja badala ya mtu mmoja mmoja, sifa inayoshirikiwa na maeneo ya mikutano mijini nyingi (Anastasopoulos, 2021). Mikutano katika maeneo ya mijini hujitokeza kama majibu ya kupambana na mambo mengi: kwanza, zinaanzishwa katika maeneo yaliyojaa watu, yenye matumizi yanayoshindana, na uwekezaji wa kibepari (Huron, 2015). Mfano mmoja ni mikahawa ya jamii huko Mathare, ambapo wanawake wameunda biashara za chakula zisizo rasmi kama majibu kwa ukosefu wa usawa wa kiuchumi, ukosefu wa usalama wa chakula, na ukosefu wa ajira.

Mikahawa hii hutoa milo nafuu, hufanya kama mifumo ya msaada wa kijamii, na husaidia wakazi kukabiliana na athari za migogoro kama vile COVID-19, kupanda kwa bei za chakula, na mafuriko, yote haya yakiwa yanafanyika katika mazingira ya mijini yenye msongamano na ukosefu wa huduma.

Utafiti wetu umeonyesha uwezo wa kivitendo wa vituo ambapo tulibahatika kuunda maarifa kwa pamoja katika miaka iliyopita. Kugeuza mikakati ya kukabiliana na migogoro na miradi inayoendeshwa na jamii kuwa vituo vya muda mrefu vya mabadiliko, lazima tukubali kwamba maeneo ya mikutano mijini inaweza kuwa halisi ikiwa ni mtandao wa mahusiano ya kijamii. Si “kitu” cha kurudishwa, bali ni mchakato wa kijamii wa kuimarishwa. Maeneo ya mikutano mijini si “mikutano za asili” zinazopatikana mijini bali ni michakato ya kijamii, ushirikiano au vituo vya kimwili vilivyoibuka kutokana na nafasi za mijini ambapo watu na mawazo, mapambano na uvumbuzi hukutana. Kazi za utunzaji zinazoweka mifumo ya chakula ya jamii zilizotengwa iweze kufanya kazi na kuendelea ni kazi isiyoonekana, na ni kazi ambapo wanawake wanaweza kuchoka. Hoja yetu iliyotengenezwa kwa pamoja ni kwamba mabadiliko ya kimfumo yanaweza tu kutokea ikiwa msaada wa serikali utaelekezwa kwenye miradi hii. Si jukumu la wale wanaoendesha maeneo ya mikutano mijini kufanya kazi yao ionekane, wala kuonyesha ukosefu wa haki za kimfumo na mfumo wa utunzaji, bali ni jukumu la wale walio na mamlaka kufanya hivyo.

Kuhusu

Urban Food Futures ni programu ya “Sayansi na Jamii”. Ikiwa na vituo Nairobi na Cape Town, utafiti wetu unalenga makazi yasiyo rasmi na vitongoji vya mijini vya kipato cha chini ambavyo kwa kiasi kikubwa vimefungiwa nje ya utoaji rasmi wa huduma na miundo ya utawala. Kwa kutumia hali isiyo rasmi kama kiunganishi, tunachunguza njia za kubadilisha mifumo ya chakula na kufanikisha haki ya chakula kwa wote.

Marejeleo

- Accessnow. (2024). Authorities in Kenya Must Immediately Restore Internet Access and #KeepItOn throughout Protests and Unrest. Access Now. <https://www.accessnow.org/press-release/kenya-protests-internet-shutdown/>
- Ahmed, S., Haklay, M. (Muki), Tacoli, C., Githiri, G., Dávila, J. D., Allen, A., & Fèvre, E. M. (2019). Participatory mapping and food-centred justice in informal settlements in Nairobi, Kenya. *Geo: Geography and Environment*, 6(1). <https://doi.org/10.1002/geo2.77>
- Anastasopoulos, N. (2021). Commoning the Urban. In M. O'Neil, C. Pentzold, & S. Toupin (Eds.), *The Handbook of Peer Production*. John Wiley & Sons, Inc.
- Dasgupta, S., & Robinson, E. J. Z. (2021). Food Insecurity, Safety Nets, and Coping Strategies during the COVID-19 Pandemic: Multi-Country Evidence from Sub-Saharan Africa. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), Article 19. <https://doi.org/10.3390/ijerph18199997>
- DeVault, M. L. (1994). *Feeding the Family: The Social Organization of Caring as Gendered Work*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/F/bo3684531.html>
- Duhaney, P. (2021). Contextualizing the Experiences of Black Women Arrested for Intimate Partner Violence in Canada. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(21–22), NP21189–NP21216. <https://doi.org/10.1177/08862605211056723>
- Ene-Obong, H. N., Onuoha, N. O., & Eme, P. E. (2017). Gender Roles, Family Relationships, and Household Food and Nutrition Security in Ohaia Matrilineal Society in Nigeria. *Maternal & Child Nutrition*, 13(S3), e12506. <https://doi.org/10.1111/mcn.12506>
- Equal Measure. (2024, September 3). *A Gender Equal future in Crisis*. <https://equalmeasures2030.org/2024-sdg-gender-index/>
- Federici, S. (2018). *Re-enchanting the World: Feminism and the Politics of the Commons*. PM Press / Kairos. https://www.pmpress.org/index.php?l=product_detail&p=961
- Goodman, L. A., Smyth, K. F., Borges, A. M., & Singer, R. (2009). When Crises Collide: How Intimate Partner Violence and Poverty Intersect to Shape Women's Mental Health and Coping? *Trauma, Violence & Abuse*, 10(4), 306–329. <https://doi.org/10.1177/1524838009339754>
- HLPE. (2024). *HLPE-FSN Report- Strengthening Urban and Peri-urban Food Systems | UN-Nutrition: The United Nations Inter-agency Coordination Mechanism for Nutrition*. <https://www.unnutrition.org/library/publication/hlpe-fsn-report-strengthening-urban-and-peri-urban-food-systems>
- Huron, A. (2015). Working with Strangers in Saturated Space: Reclaiming and Maintaining the Urban Commons. *Antipode*, 47(4), 963–979. <https://doi.org/10.1111/anti.12141>
- Kanyi, N. (2019). *Social And Economic Constraints Affecting The Welfare Of Households Headed By Children In Mathare Slums, Nairobi City County, Kenya* [University of Nairobi]. http://erepository.uonbi.ac.ke/bitstream/handle/11295/108774/Kanyi_Social%20And%20Economic%20Constraints%20Affecting%20The%20Welfare%20Of%20Households%20Headed%20By%20Children%20In%20Mathare%20Slums%2c%20Nairobi%20City%20County%2c%20Kenya.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kern, L. (2021). Feminist City: Claiming Space in a Man-Made World. *The AAG Review of Books*, 9(3), 27–28. <https://doi.org/10.1080/2325548X.2021.1921456>
- Malowa, D. (2024). *Distress as 4 Family Members are Swept Away by Floods in Mathare*. Tuko.Co.Ke – Kenya News. <https://www.tuko.co.ke/kenya/counties/546179-mathare-4-family-members-swept-by-floods-rescue-operation-ongoing/>
- Nyaba, S., Peters, C., Battersby, J., & Paganini, N. (2024). *With Pots and Pens to Parliament: Understanding and Responding to Crises through a Critical Feminist Lens in Cape Town, South Africa*. <https://doi.org/10.56687/9781529233445>
- Omboi, G. (2021). *Influence Of Youth Unemployment On Crime Rates In Mathare Constituency, Nairobi City County, Kenya*. Kenya Afribary. <https://afribary.com/works/influence-of-youth-unemployment-on-crime-rates-in-mathare-constituency-nairobi-city-county-kenya>
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- OXFAM. (2023, March 8). *Feminist Scorecard 2023: Feminist Action in a World of Crises*. Oxfam Canada; Hammad. <https://www.oxfam.ca/publication/feminist-scorecard-2023/>
- Paganini, N., & Khan, Z. (2023). *Culinary Canvases: Exploring Intersectionality and Crisis through Cape Town's Feminist Favors* (Opinion Brief 1/23; Urban Food Futures' Opinion Brief Series). TMG Research. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20768.97287>
- Paganini, N., & Weigelt, J. (2023). *Pathways to Transform Urban Food Systems: Progressively Realising the Right to Food through a Strengthen Informal Sector in Cape Town and Nairobi*. TMG Research gGmbH. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.23410.17602/1>
- Sonntag, C., Atamba, E., Kiragu-Wissler, S., & Onura, W. (2024). *Rising Above the Floods: Stories of Strength from Mukuru and Mathare*. <https://www.tmg-thinktank.com/blog/rising-above-the-floods-stories-of-strength-from-mukuru-and-mathare>
- Tripp, A. M. (2013). *Women and Politics in Africa Today | Democracy in Africa*. <https://democracyinafrica.org/women-politics-africa-today/>
- UN Habitat, & UN Women. (2020). *Harsh Realities: Marginalized Women in Cities of the Developing World*. <https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/06/harsh-realities-marginalized-women-in-cities-of-the-developing-world-en.pdf>
- Vivero Pol, J. L. (2013). Food as a Commons: Reframing the Narrative of the Food System. *SSRN Electronic Journal*. https://www.academia.edu/3685953/Food_as_a_commons_Reframing_the_narrative_of_the_food_system

Kwa ushirikiano na

TMG Research

TMG – Think Tank for Sustainability
TMG Research gGmbH
EUREF-Campus 6–9
10829 Berlin, Germany
Phone: +49 30 92 10 74 07 00
Email: info@tmg-thinktank.com
Website: www.tmg-thinktank.com

Uchapishaji huu umewezekana
kwa msaada wa kifedha kutoka kwa
German Federal Ministry.

